

ОМИЛҲОИ РУШДИ МИНТАҚАИ ОСИЁИ ҶАНУБУ ШАРҚИ

ҚУДРАТЗОДА КОМРОН АБДУНАБИ

ИОМДОА АМИТ. 734025, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, х. Рудаки 33.
Тел.: (+992) 935282862. E-mail: komron.kudratov@mail.ru

Минтақаи Осиёи Ҷанубу Шарқӣ яке аз минтақаҳои рушдкардаи ҷаҳон ба шумор меравад. Осиёи Ҷанубу Шарқӣ аз нигоҳи афзоиши иқтисодӣ ба яке аз марказҳои пешрафта мубаддал гардидааст ва ин кишварҳо тавонистаанд дар баробари комёбиҳои иқтисодӣ, ҳамчунин ба дастовардҳои бузурги илмиву технологи ноил гарданд. Дар мақола омилҳои асосии рушди ин минтақа - демографӣ, илмӣ-фановарӣ, ҷуғрофӣ-уудудӣ ва сиёсӣ таҳқиқ карда шудаанд. Дар мақолаи мазкур муаллифон вазъи демографӣ, илмӣ—фановарӣ, ҷуғрофӣ- ҳудудӣ ва сиёсии кишварҳои минтақаро баррасӣ намуда, муайян намудаанд, ки ин нишндодҳо боиси рушди босуръати минтақа гардидаанд ва дар як муддати кӯтоҳ кишварҳои минтақа аз кишварҳои дар ҳоли рушд ба кишварҳои пешрафта табдил гаштаанд. Аз ин лиҳоз, омӯзиши омилҳои асосии рушд ва таҷрибаи гузарондаи давлатҳои минтақаи Осиёи Ҷанубу Шарқӣ, барои давлатҳои дар ҳоли рушд қарор догита бисерҳам муҳим аст ва бо назардошти ин таҳқиқоти мазкур сариваҷтӣ ва зарур доништа мегиавад.

Калидвожаҳо: *Осиёи Ҷанубу Шарқӣ, омилҳои рушд, демография, рушди илм ва фановарӣ, ҷуғрофияи ҳудудӣ ва сиёсӣ, сиёсати созанда.*

Худудҳои қитъавӣ ва ҷазиравии байни Ҳиндустон, Чин ва Австралияро минтақаи Осиёи Ҷанубу Шарқӣ (ОҚТТТ) меноманд. Инчунин нимҷазираи Ҳиндухитой, галаҷазираҳои Малай ва қисми осиегии ҳавзаи қенуси Оромро ҳамчун минтақаи Осиёи Ҷанубу Шарқӣ мешиносанд. Дар мафҳуми имрӯзаи Осиёи Ҷанубу Шарқӣ ёздаҳ давлати мустақил Ветнам, Камбоҷа, Лаос, Мянма, Таиланд, Малайзия, Сингапур, Индонезия, Бруней, Тимори Шарқӣ ва Филиппин шинохта мешаванд. Давлатҳои Осиёи Ҷанубу Шарқӣ ба ду гурӯҳ - қитъавӣ ва ҷазиравӣ ҷудо карда мешаванд ва 4,500,000 километри мураббаъ масоҳат доранд. Осиёи Ҷанубу Шарқӣ бо Чини Ҷанубӣ, Ҳиндустони Шарқӣ, Гвинеяи Ғарбӣ ва Австралияи Шимолӣ ҳамсарҳад аст ва дастрасии комил ба роҳҳои баҳрии ҷаҳониро дорад. Дар ин минтақа зиёда аз 100 халқияту миллат ва зиёда аз 650 млн. одамон сукунат доранд, ки он 8,62 %-и аҳолии ҷаҳонро ташкил медиҳад.

ОҚШ аз нигоҳи афзоиши иқтисоди ба яке аз марказҳои пешрафтатарини ҷаҳон мубаддал гардидааст ва ин кишварҳо тавонистаанд дар баробари комёбиҳои иқтисодӣ, ҳамчунин ба дастовардҳои бузурги илмиву технологӣ ноил гарданд. Дар ин самт давлатҳои Малайзия, Сингапур, Филиппин ва Индонезия пешсаф мебошанд, ки дар доираҳои тиҷоратии ҷаҳон ҳамчун як блоки тиҷоратӣ шинохта шудаанд, тарзу усули пешрафти ИҚТИСОДИИ худро доранд ва аз таваҷҷуҳи таҳлилгарони сиёсату иқтисодӣ ва минтақавию ҷаҳонӣ дур намондаанд.

ОҚШ маркази иқтисодиву тиҷоратии ҷаҳон ба ҳисоб рафта, нуфузи геополитикии он тадриҷан меафзояд. Аҳамияти иқтисодиву тиҷоратии ОҚШ пеш аз ҳама дар он зоҳир меёбад, ки ба роҳҳои баҳрии тиҷоратӣ дастрасӣ дорад ва минтақа бевосита ба уқёнуси Ором роҳ дошта, мавқеи геостратегии муҳимро ишғол намудааст. Бо дар назардошти ин омил ОҚШ маҳалли сармоягузориҳои ширкатҳои фаромиллӣ ва сармоягузориҳои мустақими давлатҳои хориҷӣ гардидааст.

Дар ин раванд аз рӯи 4 омил бунёди, таҳлили минтақаи Осиёи Ҷанубу Шарқӣ бо таваҷҷуҳ ба кишварҳои пешрафтаи он пешниҳод мешавад.

1. Омилҳои демографӣ

Бояд қайд намуд, ки яке аз омилҳои асосии рушди кишварҳои ОҚШ омилҳои демографӣ мебошад. Зеро аҳолии ин кишварҳо истеъмолкунадагони асосии ба ҳисоб мераванд. Тибқи ҳисоботи охириини WORLD ECONOMIC AND FINANCIAL SURVEYS шумораи аҳолии минтақаи Осиёи Ҷанубу Шарқӣ 667 393 019 (2021) нафарро ташкил медиҳад, ки ин тақрибан ба 8,62 %-и аҳолии ҷаҳон баробар аст. Зичии аҳоли дар ин минтақа дар соли 2022 ба 145,9 нафар дар як километри мураббаъ баробар буда, тақрибан 47%-и аҳолии кишварҳои ин минтақа шаҳрнишин мебошанд [1]. Гарчанде, ки нишондиҳанда аз рӯи стандартҳои ҷаҳонӣ дар ин минтақа паст аст, аммо суръати он дар солҳои охир ба таври қобили мулоҳиза афзоиш ёфта истодааст ва шаҳрнишинӣ дар се кишвар - Малайзия, Таиланд ва Индонезия дар сатҳи мусоид рушд дорад (Сингапур дохил карда нашудааст, зеро шумораи аҳолии шаҳрнишини он аз сабаби шаҳр-давлат ба ҳисоб рафтани 100% ҳисобида мешавад). Ин дар ҳолат, ки дар кишварҳои дигари минтақа ғолиби аҳолии шаҳрнишин камтар аст (ниг. ба қадвали 1;2). Тибқи маълумоти Созмони Милали Муттаҳид, аҳолии Осиёи Ҷанубу Шарқӣ дар соли 2050 ба беш аз 790 миллион нафар мерасад ва синни миёна аз 38 сола поён хоҳад

буд. Аз нигоҳи дигар, таваллуд ба сари ҳар зан дар ин кишварҳо коҳиш ёфта, аз 2,33 кӯдак дар соли 2020 ба 1,94 кӯдак дар соли 2050 хоҳад расид. Нишондиҳандаҳои демографии минтақаи Осиёи Ҷанубу Шарқӣ аз гузориши Созмони Милали Муттаҳид дар дадвали 1 овардашудааст шудааст, чунин аст (ниг. ба дадвали 1) [2; 17].

Ҷадвали 1: Пешгуии нишондиҳандаҳои демографи дар Осиёи Ҷанубу Шарқӣ то соли 2050

Сол	Аҳоли (ҳазор нафар)	Қисме аз аҳолии ҷаҳон	Сину соли миёна	Зичии аҳоли (км ²)	Фоидаи аҳолии шаҳр	Шумораи муҳодирон	Сатҳи таваллуд
2020	667,627	8.60 %	30.2	153.8	50.56 %	Тамоюли афзоиши манфии 1,128,000 манфӣ то соли 2025 ва дар ниҳоят иқдори доимӣ 1,131,000 то соли 2050.	Раванди камшавии давомдор аз 2,25 дар як сол 2020 ба 1,94 дар як сол 2050
2030	724,847	8.52 %	33.1	167	55.80 %		
2040	766,623	8.37%	35.5	176.6	60.25 %		
2050	792,139	8.14%	37.6	182.5	64.47 %		

Бо баррасии муфассали нишондиҳандаҳо оид ба нуфузи аҳолии кишварҳои ОҶШ, Индонезия дар байни кишварҳои минтақа бо зиёда аз 273 миллион аҳоли дар дойн аввал аст. Таҳлили пирамидаи аҳолии ин кишвар нишон медиҳад, ки он дар ҳоли рушд қарор дошта, нишондиҳандаи таваллуд ва марг низ баланд аст. Бо дарназардошти сатҳи баланди таваллуд (18,45 аз 1000 нафар) ва синни миёна тақрибан 30,2 сол пешгӯӣ мешавад, ки Индонезия дар 50 соли оянда яке аз кишварҳои нисбатан давом хоҳад буд [15]. Аз нигоҳи дигар, Сингапур яке аз кишварҳои аст, ки бо бухрони пиршавии аҳоли рӯ ба рӯ аст, аммо сарват ва технологияи пешрафта дар ин кишвар дарозумиро афзоиш додааст. Ҳамчунин натидаҳо нишон медиҳанд, ки сарфи назар аз тамоюли коҳиши суръати афзоиш ва таъсири манфии он дар соли 2050, афзоиши аҳолии ин кишвар аз ҳисоби нишондиҳандаи таваллуд идома хоҳад ёфт [3; 16]. Дар дадвали 2 нишондиҳандаҳои демографӣ ва иқтисодии кишварҳои ин минтақа оварда шудааст (ниг. ба дадвали 2) [4].

Ҷадвали 2: Нишондиҳандаҳои демографии кишварҳои минтақаи Осиёи Ҷанубу Шарқӣ дар соли 2020

Давлат	Масоҳат (км ²)	Аҳоли	Зичии аҳоли (дар 1 км ²)	ММД бо \$ (2020)	ММД ба сари аҳоли бо \$ (2020)	Рушди инсонӣ	Пойтахт
Бруней	5,765	437,479	74	12,455,000,000	\$85,011	0.845	Бандар-Сери-Бегаван
Камбода	181,035	16,718,965	90	26,730,000,000	\$5,044	0.581	Пномпен
Тимори Шарқӣ	14,874	1,267,974	85	2,938,000,000	\$5,321	0.626	Дили
Индонезия	1,904,569	267,670,543	141	1,111,713,000,000	\$14,841	0.707	Ҷакарта
Лаос	236,800	7,061,507	30	19,127,000,000	\$8,684	0.604	Вентян
Малайзия	329,847	31,528,033	96	365,303,000,000	\$34,567	0.804	Куала-Лумпур
Мянма	676,578	53,708,320	79	65,994,000,000	\$7,220	0.578	Нейпидо
Филиппин	300,000	106,651,394	356	356,814,000,000	\$10,094	0.712	Манила
Сингапур	719.2	5,757,499	8005	362,818,000,000	\$105,689	0.935	Сингапур

Таиланд	513,120	69,428,453	135	529,177,000,000	\$21,361	0.765	Бангкок
Ветнам	331,210	95,545,962	288	261,637,000,000	\$8,677	0.693	Ханой

Аз таҳлили нишондиҳандаҳои демографии кишварҳои Осиёи Ҷанубу Шарқӣ бар меояд, ки рушди давлатҳои минтақа аз он вобастагии калон доранд.

2. Омили рушди илм ва фановарӣ

Вазъи илм ва фановарӣ дар мамлакатҳои минтақаи Осиёи Ҷанубу Шарқӣ хеле гуногун аст. Суръати пажӯҳиш, коркард, навоарӣ ва бақайдгирии патенту шаҳодатномаҳои байналмилалӣ дар ин кишварҳо аз сатҳи рушди иқтисодии онҳо вобаста аст. Бахши давлатии илм ва фановарӣ бозингари асосӣ дар таҳқиқот ва рушди илму техника дар се кишвар, Сингапур, Малайзия ва Филиппин буда, аз сохтори (моделӣ) бахши илм ва фановарии кишварҳои Созмони ҳамкории иқтисодӣ ва рушд (Organisation for Economic Cooperation and Development, OECD) пайравӣ мекунад. Инчунин, дар Сингапур ва Малайзия рушди дастовардҳои илму техника аз ҳисоби зиёд намудани ҳиссаи хароҷот дар соҳаи таҳқиқот ва коркард, аз нав ташкилдихӣ ва ворид намудани тағйирот дар идоракунии ниҳодҳои дахлдори давлатӣ ба даст оварда шудааст, вале мутаассифона, дар дигар кишварҳои ин минтақа ин ислоҳот то ҳол ба таъхир афтадааст [5].

Дар ин минтақа Сингапур бо тафовути бузург аз дигар кишварҳо дар бахши илм ва технология пешсаф аст ва аз ҷиҳати рақобатпазирӣ дар ҷаҳон мавқеи назаррасро ишғол мекунад. Сингапур бо беҳтарин системаи таҳсилоти олий ва таълим дар ҷаҳон ба макони қабули технология, такмили ихтисос ва навоариҳои илмӣ-техникӣ табдил ёфтааст. Айни замой Сингапур чорумин маркази иқтисодӣ ва сеюмин маркази коркарди нафт дар ҷаҳон аст ва дар бахшҳои электроника, фармасевтика (дорусозӣ) ва астрономия фаъолияти густурда дорад [6]. Ин кишвар дар роҳи дурнамои ояндаи худ то соли 2065, ба сӯи табдил ёфтани ба аввалин "кишвари интеллектуалӣ" дар ҷаҳон ҳаракат мекунад ва яке аз ҳадафҳои он истеҳсоли мошини ниҳии интеллектуалӣ мебошад. Дар соҳаи маориф, ин кишвар низ ба дастовардҳои нав ноил гардида, ба таҳсилоти гуногунҷанба сармоягузорӣ мекунад [7] ва аз дигар кишварҳои минтақа дида, ба соҳаи илму фановарӣ диққати махсус ва баҳои баланд медиҳад. Сингапур дар робита ба ҳаҷми содироти технологияҳои пешрафта, ҳаҷми хароҷоти тадқиқот ва коркард, омори бақайдгирии моликияти зеҳнӣ ва шумораи тадқиқотчиён аз Малайзия ва Индонезия пешрафтатар аст ва дар даҳсолаҳои охир дар сатҳи ҷаҳонӣ қарор дорад [25]. Дар кишварҳои дар боло зикршуда намудҳои гуногуни минтақаҳои озод, барои паркҳои технолоҷи ташкил карда шудаанд, ки дар натиҷаи фаъолияти онҳо ба дастовардҳои баданди илмӣ-фановарӣ ноил гардидаанд ва ин тадрибаи беназир аст.

3. Омили дуғрофӣ-худудӣ

Осиёи Ҷанубу Шарқӣ аз лиҳози захираҳои зеризаминӣ, маҳсулоти ҳодагии дангал ва маҳсулоти кишоварзӣ хело бой аст. Гулӯгоҳҳо, роҳҳои обӣ ва дастрасӣ ба захираҳои обӣ дар ин минтақаи ҳосилхез шароити хеле мусоидро фароҳам овардаанд. Ҳарчанд дар Осиёи Ҷанубу Шарқӣ баландтарин фоизи заминҳои кишоварзӣ ба Таиланд (43%) ва ҳиссаи баландтарини кишоварзӣ бо фоизи ММД дар соли 2020 ба Камбода ва Мянма тааллуқ дорад, вале дар натиҷаи фаъолият намудани вулқонҳо кӯҳҳои оташафкан ба вудуд омада, боиси ноустувор шудани вазъияти ҳодагии кишлоқи баъзе аз минтақаҳо гардидааст. Кишвари Индонезия дорой заминҳои ҳосилхез буда, бо тавлиди бештари галла ва дар соли 2020 бахши

Осиё ва Аврупо №3 (15), 2023 кишоварзии он беш аз 145 миллиард доллар ба будаи давлат вор ид намудааст, ки зиёда аз 15%-и ММД Индонезияро ташкил медиҳад [9].

Нафт, гази табиӣ, қалъагӣ, никел, чӯб, боксит, мис, ангишт, тилло ва нуқра аз сарватҳои табиӣ Индонезия маҳсуб шуда, дар феҳристи кишварҳои содиркунандаи никел, мис, алюминий, ангишт ва нафт қарор дорад. Малайзия инчунин тавонистааст яке аз кишварҳои содироткунандаи нафти хом ва гази табиӣ бошад [10]. Зимнан, кишвари кӯчаки Сингапур аз лиҳози манобеи табиӣ ва захираҳои кишоварзӣ дар ин замина бо дигар давлатҳои минтақа дар як сатҳ қарор нагирифтааст ва ба далели илму навоарӣ дар ин самт ИҚТИСОДИ дигар дорад. Ҳамчунин, ин минтақа, ки аз қазираҳо иборат аст ва ба хати экватор наздик будани он макони сайёҳӣ эълон гардидааст. Бо дарназардошти дорой табиати зебо, маконҳои муқаддас, л>ойн>ои тамошобоби беназир будани ОҚШ имкони рушди инфрасохтори сайёҳӣ ва далби ҳарчи бештари меҳмонони хоридиро ба ин минтақа дорад. Бо рушди сайёҳӣ, Таиланд, Малайзия, Индонезия ва Сингапур тавонистаанд шӯҳрати байналмилалӣ пайдо кунанд ва иқтисоди худро боло баранд.

Инкишофи сайёҳӣ дар бисёр кишварҳои Осиёи Ҷанубу Шарқӣ дар рушди мадмуи маҳсулоти дохилӣ, бунёди дойҳои нави корӣ, таъмини шугли аҳоли ва пеш бурдани фаъолияти тидоратӣ нақши муҳим дорад.

4. Омили сиёсӣ

Дар фаҳмиши сиёсии минтақаи Осиёи Ҷанубу Шарқӣ дойгиршавии худудҳои ёздаҳ давлати мустақил, ки ба ду гурӯҳи давлатҳо: қитъавӣ ва дазираӣ дудо карда мешаванд, фаҳмида мешавад. Ба гурӯҳи давлатҳои қитъавӣ - Ветнам, Камбода, Лаос, Мянма, Таиланд, Малайзия ва ба гурӯҳи давлатҳои дазираӣ - Сингапур, Индонезия, Бруней, Тимори Шарқӣ ва Филипин шомил мебошанд. Қисмати данубии нимдазираи Малака ва қисмати шимолии дазираи Калимантанро (Борнео) Малайзия ишғол намудааст.

Ин минтақаро Чини Ҷанубӣ, Ҳиндустони Шарқӣ, Гвинеяи Ғарбӣ ва Австралияи Шимолӣ иҳота кардаанд ва ба фазой кушоди баҳриву хушкӣ дастрасии хуб доранд. Наздик будаи бо кишварҳои Чин ва Амрико боиси эдоди имконоти вижаи тидоратӣ барон онҳо шудааст ва тамоми минтақа аз фазилати бархе аз кишварҳо, ки аз шарикони тидорӣ ин минтақа маҳсуб мешаванд, баҳра бурдаанд.

Солҳои охир дар Осиёи Ҷанубу Шарқӣ як услуби нави дугрофиёи сиёсӣ ташаккул ёфтааст, ки дар натиҷаи рақобати Чин ва Иёлоти Муттаҳида ба вудуд омадааст. Тибқи гузориши Созмони Ҷаҳонии Тидорат дар соли 2016, беш аз нисфи ҳадми содирот ва воридоти даҳонӣ дар се минтақаи асосӣ сурат гирифтааст, ки ба онҳо Иттиҳодияи Аврупо, Ассотсиатсияи тидоратии озоди Амрикои Шимолӣ (НАФТА) ва Ассотсиатсияи кишварҳои Осиёи Ҷанубу Шарқӣ (ASEAN) шомиланд [И]. Аз ин омор метавон хулоса кард, ки кишварҳои Осиёи Ҷанубу Шарқӣ ҳамчун як ниҳоди мустақил бо истифода аз захираҳои худ тавонистаанд дар байни абарқудратҳои тидоратии даҳон нақши ҳалкунанда дошта бошанд.

Бо баррасии макростратегияҳо дар баҳши тидорати Сингапур, мо дарёфтем, ки ин кишвар пас аз як муддати кӯтоҳи воридот барон саноати ба содирот нигаронидашуда, ки аз сармоягузори ширкатҳои фаромиллӣ вобаста буд, озод гардад. Пас аз як даҳсолаи фаъолияти ширкатҳои саноатӣ (асосан саноати васлкунии қисмҳои электронӣ) ва навсозии сохтори саноати кишвар, ширкатҳои фаромиллӣ ба фаъолиятҳои дорой арзиши иловашуда равона карда шуданд ва саноати Сингапурро маҳсус гардонида, ба сохтори бозори даҳонӣ муттаҳид гардиданд [12]. Албатта, Сингапур танҳо аз як шаҳр ва якчанд дазираҳои мустақил иборат аст, ки он як кишвари хурди муҳими иқтисодӣ ба ҳисоб меравад.

Минтақаи Осиёи Ҷанубу Шарқӣ бо аҳолии зиёда аз 650 миллионаи худ, ҷаҳорумин шарики тидоратии Иёлотии Муттаҳидаи Амрико. Барой дар ин минтақа нигоҳ доштани мувозинат дар солҳои наздик имконоти муфид ё душвориҳои ҷиддӣ барои сиёсати берунаи ИМА хоҳад шуд. Манзур ин аст, ки Амрико бо дарназардошти мановфеъи Хитой ва ҳар як мамлақати Осиёи Ҷанубу Шарқӣ то чӣ андоза муносибатҳои иқтисодии тидоратӣ дар минтақа хоҳад дошт. Баҳри Чини Ҷанубӣ як ҷузъи пойгоҳҳои стратегии Иёлотии Муттаҳидаи Амрико дар минтақаи Осиёи Ҷанубу Шарқӣ ва уқёнуси Ором маҳсуб мешавад ва дар таъмини амният дар минтақа нақши муҳим дорад. Сиёсати ИМА дар минтақаи Осиёи Ҷанубу Шарқӣ ва уқёнуси Ором бар тавозуни қудрати ғайбӣ минтақавӣ тавассути эҷод, таҳким ва тавсияи ҳамкориҳои иқтисодӣ, сиёсӣ ва амниятӣ дар минтақа асос ёфтааст. Ин равиш, яъне кӯшиши эҷоди як меъмурии сиёсӣ, иқтисодӣ-амниятӣ дар минтақаи Осиёи Ҷанубу Шарқӣ ба назар мерасад ва дар солҳои оянда тамоюлу шиддати худро афзоиш хоҳад дод.

Солҳои охир равобитаи Иёлотии Муттаҳидаи Амрико ва Чин дар ОҶШ дар бахшҳои чун сиёсати хориҷӣ ва тиҷорат муташанниҷ гардидааст. Дар давоми солҳои гузашта ҳукумати Амрико бо кӯшиши вусъат додани муносибатҳо бо мамлақатҳои ин минтақа, аз ҷумла бо Бирма, Ветнам ва Филиппин ва муқаррар намудани иттифоқҳои стратегӣ бо баъзе давлатҳои ин минтақа, аз ҷумла Индонезия, як тартиботи нави амниятиро ташкил додааст, ки он аз ҷиҳати тиҷоратӣ ва иқтисодӣ ғайбӣ калон меорад. Тартиби нав, ки ба манфиатҳо ва ҳадафҳои муштарак асос ёфтааст, ба рушди ҳамкориҳои дар бахшҳои иқтисодӣ, сиёсӣ ва амниятии кишварҳои мавриди ҳадаф ва муқовимат бо ҷолишҳои дар минтақа ҷой дошта мусоидат мекунад. Қисми ҳадафҳои ин тартиботи нав тағйир додани рафтор ё нигоҳ доштани Чин дар минтақа, назорат бар бозори тиҷорат ва иқтисодии рушдбандаи минтақа ва дар ниҳоят таҳкими мавқеи Иёлотии Муттаҳидаи Амрико дар соҳаи нақлиёти баҳрии Осиёи Ҷанубу Шарқӣ мебошад.

Низоҳои ва тафовутҳои тавонмандӣ байни ғайбӣ дар минтақаҳои Осиёи Шарқӣ ва Ҷанубу Шарқӣ аз як тараф ва рақобат байни ғайбӣ фароминтақавӣ аз ҷониби дигар дурнамои ояндаи муносибатҳои Чину Иёлотии Муттаҳидаи Амрико мушкил кардааст. Ҳатто шиддат гирифтани вазъ дар минтақаи Осиёи Ҷанубу Шарқӣ ва уқёнуси Ором, рақобат ва нобаробарии манфиатҳои бозингарон дар минтақаи зикршуда, боиси печида шудани тамоюлҳои ояндаи сиёсӣ-амниятӣ гаштааст [13]. Дар ин сурат рафтори кишварҳои пешрафтаи минтақа бештар ба устувории сиёсати тидоратӣ ва пулии Амрико вобаста хоҳад буд. Зеро ҳар кадоме аз онҳо нишон доданд, ки бо ваҳдати бесобиқаи худ низоми тидорати даҳониро ба нафъи Чин ва ё кишварҳои дигари осеӣ тағйир диҳанд ва онро метавон дар замири таъминоти даҳонӣ як меъёри нав арзёбӣ кард.

Хулоса, Осиёи Ҷанубу Шарқӣ бо пешрафти худ ба маркази тидорати даҳонӣ мубаддал гаштааст. Осиёи Ҷанубу Шарқӣ бо далели рушди босуръати иқтисодӣ ба истеҳсолкунандаи минтақавӣ ва маркази илму фановарӣ табдил ёфтааст. Васеъ ва амиқтар кардани иқтисодҳои дар соҳаи илм, технология ва инноватсия ба як қатор кишварҳои Осиёи Ҷанубу Шарқӣ имкон дод, ки аз он истифода намуда, иқтисодии худро баланд бардоранд ва ғайбӣ калон ба даст оранд. Кишварҳои Осиёи Ҷанубу Шарқӣ ҳарчи бештар ба бозорҳои даҳонӣ ворид мешаванд ва ба сохтори тидоратии минтақа ва ҳатто ба даҳон таъсир расонида, бартариҳои худро дар соҳаҳои муайяни саноат мустақкам кардаанд. (Ҷиҳати муайян намудани ҳадми ММД кишварҳои минтақа ба дадвали 2 нигаред).

Тибқи дурнамои рушди иқтисоди даҳон, то соли 2050 шоҳиди тағйироти диддӣ дар ҳайати қудратҳои олии иқтисодии даҳон хоҳем шуд ва иқтисодии кишварҳои дар ҳоли рушд, ба мисли Индонезия, ки дар минтақа нақши муҳим дорад, дар қатори 10 қудрати ҷаҳонии иқтисодӣ ҷой хоҳад гирифт. Муқоисаи ММД-и номиналии кишварҳо ва пешгӯии онҳо нишон медиҳад, ки то

соли 2050 иқтисоди Индонезия дар ҷаҳон пас аз Чин, Амрико ва Ҳиндустон дар ҷои чорум қарор мегирад ва ин масъала шакли нави тақсими сарватро дар ҷаҳон нишон медиҳад [14; 18].

Кишварҳои Осиёи Ҷанубу Шарқӣ бо назардошти тамоюлҳои нав ва шароити эодшуда, дар дустудӣ саноатикунонӣ (индустриализатсия) ва ба даст овардани сарвати бештар ҳастанд, ки майли онҳоро барои далби сармоягузориҳои мустақими хоридӣ равона кардааст. Аз ин рӯ, бо идомаи ҳамкориҳо ва мавдуд будани шароити мусоид дар минтақа, беҳтарин кишвари намуна дар баробари Чин барои онҳо ИМА аст. Дар ояндаи наздик, агар монеае эод нагардад, ҳадми содироти ин кишварҳо ба ИМА афзоиш меёбад ва кишварҳои чун Малайзия ва Индонезия низ дар мисоли Чин дар мавриди содирот чунин вазро қабул хоҳанд кард.

Воқеан, стратегияи Амрико нисбат ба кишварҳои ин минтақа бо назардошти нерӯи корӣ, аҳоли, содироти арзон ва бо ислоҳи сиёсати худ дар давраи муайян дар оянда вазъиятро беҳтар мегардонад ва ба мавқеи Чин дар минтақа монанд мешавад. Барои мувозинати нерӯи фаълони минтақавӣ дар ояндаи наздик ба ин минтақа таваддуҳи бештар зоҳир карда мешавад. Ин омил водор месозад, ки дар ояндаи дур кишварҳои Осиёи Ҷанубу Шарқӣ муносибатҳои дуҷонибаи худро бо ИМА нигоҳ хоҳанд дошт. Ба далели ҳаҷми бузурги содироти минтақаи Осиёи Ҷанубу Шарқӣ барои Иёлоти Муттаҳида як обанбори хубе барои нигоҳ доштани доллар аст ва дар сурати эҳтимоли сар задани бухрони иқтисодӣ метавон дар оянда қаноатмандии комили кишварҳои минтақаро ба даст оварад. Тибқи омори Вазорати молияи Амрико дар соли 2017, кишварҳои Ҳонконг, Тайван, Сингапур, Филиппин ва Таиланд пас аз Чин ба феҳристи кишварҳои қарздиҳанда шомил шудаанд ва набудани муомилоти молӣ ҳаҷми қарзи онҳоро ба доллар афзоиш додааст.

АДАБИЁТ

1. World economic and financial surveys // Report for Selected Countries and Subjects: October 2021 / https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2Q21/October/weo-report?c=516,522,536,544,548,518,566,576,578,537,582,&s=NGDP_RPCH,NGDPD,PPP GDP,NGDPDPC,PPPPC,PPPSH,&sy=2021&ey=2026&ssm=0&scsm=1&sc=0&ssd=1&ssc=0&sic=0&sort=country&ds=.&br=1
2. Jones, Gavin, the population of southeast Asia. Asian research institute. Singapore: National University of Singapore, 2013. pp. 3-15.
3. Revision of World Population Prospects. Population Division of the Department of Economic and Social Affairs of the United Nations. 2015. <https://esa.un.org/unpd/wup>.
4. Юго-Восточная Азия, Население https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%AE%D0%B3%D0%BE-%D0%92%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%87%D0%BD%D0%B0%D1%8F_%D0%90%D0%B7%D0%B8%D1%8F
5. The OECD and Southeast Asia. Innovation in Southeast Asia. <https://www.oecd.org/southeast-asia/regional-programme/#d.en.433115>
6. EBD. Future of manufacturing of Singapore. Singapore: EBD, 2014.
7. Chiat, Lee Chew. Singapore in 2065. Singapore: Deloitte & Touche LLP, 2015.
8. World Bank. Data World Bank. World Bank. 2016. <http://www.worldbank.org>
9. Иван Кушнир Сельское хозяйство Индонезии // <http://b.e5.biz/makroekonomika/agriculture/id.htm>
10. Статистика внешней торговли Малайзии https://trendeconomy.ru/data/trade_my/2709
11. WTO. World Trade Statistical Review. Geneva: World Trade Organization, 2016.
12. Lail, Sanjaya. Learning from the Asian Tigers, s.l.: Palgrave Macmillan UK, 1996.
13. Юго-Восточная Азия как зона столкновения интересов Китая и США // доклады риси //

Проблемы национальной стратегии № 4 (49) 2018. С. 3-40.

14. Economist Intelligence Unit. Long-term macroeconomic forecasts, Key trends to 2050. s.l.: The Economist, 2015.

15. Central Intelligence Agency. Indonesia. The World Factbook // <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/id.html>

16. PWC. The World in 2050, Will the shift in global economic power continue? s.l.: Pricewaterhouse Coopers (PWC), February 2015.

17. United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2019). World Population Prospects 2019, Online Edition. POP/DB/WPP/Rev.2019/POP/F01-1.

18. OECD. Looking to 2060: Long-term global growth prospects, s.l.: OECD, 2012.

ФАКТОРЫ РАЗВИТИЯ РЕГИОНА ЮГО-ВОСТОЧНОЙ АЗИИ

КУДРАТЗОДА КОМРОН АБДУНАБИ

Институт изучения проблем государств Азии и Европы. 734025, Таджикистан, г.

Душанбе, пр. Рудаки 33. Тел.: (+992) 935282862. E-mail: komron.kudratov@mail.ru

Регион Юго-Восточной Азии является одним из развитых регионов мира. Юго-Восточная Азия стала одним из самых передовых центров с точки зрения экономического роста, и этим странам удалось добиться больших научно-технических достижений наряду с экономическими успехами. В статье исследуются основные факторы развития этого региона - демографический, научно-технический, географическо-территориальный и политический. В данной статье авторы рассмотрели демографическое, научно-техническое, географо-территориальное и политическое положение стран региона и определили, что эти события привели к бурному развитию региона, и за короткий промежуток времени страны региона превратились из развивающихся стран в страны-кредиторы. В связи с этим изучение опыта развития региона Юго-Восточной Азии очень важно для развивающихся стран.

Ключевые слова: Юго-Восточная Азия, факторы развития, демография, развитие науки и техники, территориально-политическая география, конструктивная политика.

FACTORS OF DEVELOPMENT OF THE REGION OF SOUTH-EAST ASIA

KUDRATZODA KOMRON ABDUNABI

Institute for the Study of the Problems of the States of Asia and Europe. 734025, Tajikistan, Dushanbe, Rudaki Avenue 33. Tel(+992)935282862. E-mail: komron.kudratov@mail.ru

The Southeast Asia region is one of the developed regions of the world. Southeast Asia has become one of the most advanced centers in terms of economic growth, and these countries have managed to achieve great scientific and technological achievements along with economic success. The article examines the main factors in the development of this region - demographic, scientific and technical, geographical-territorial and political. In this article, the authors examined the demographic, scientific, technical, geographic-territorial and political situation of the countries of the region and determined that these events led to the rapid development of the region, and in a short period of time the countries of the region turned from developing countries into creditor countries. In this regard, studying the experience of the development of the Southeast Asian region is very important for developing countries.

Keywords: Southeast Asia, development factors, demography, development of science and technology, territorial and political geography, constructive policy.